

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO ISZTORICESZKIJ ZSUR-NAL (Szovjetunió), 1970. 10—12. sz. — A folyóirat negyedik negyedévi számában több jelentős hadtudományi jellegű írás jelent meg. Ezek közül első helyen említjük meg M. ZAHAROV: „A mélységben végrehajtott hadművelet elméletéről” c. cikkét (10. sz. 10—20. o.). A szerző megállapítja, hogy a második világháború előtti időben a katonai elméleti tevékenység legnagyobb eredménye a mélységben végrehajtott támadó hadművelet elméletének kidolgozása volt. Ezt a szovjet hadsereg új fegyverzettel és technikával való felszerelése tette lehetővé és szükségessé.

Az első világháborúban a taktikai áttörés rendszerint nem nőtt át hadműveletibe. A hadműveletek befejezetlenek maradtak és nem érték el céljukat. Az 1920-as évek elméleti kezdeményezései még az első világháború tapasztalatain alapultak. A későbbiek folyamán a támadó hadművelet elvileg új elméletét kellett kidolgozni, és meg kellett találni a fegyveres harc olyan formáit és módszereit, amelyek lehetővé tették az összefüggő arcvonal erős tűzének leküzdését és az ellenség hadműveleti csoportosításainak megsemmisítését a hadászati siker elérése céljából. A szovjet katonai elmélet szerint e feladatok eléréséhez hatalmas átütő erejű csapásokat kell mérni az ellenség hadműveleti védelmi rendszerének egész mélységében. Ilyen csapásokat csak az együttműködő lövész alakulatok, harcocsik és tüzérség mélyen tagolt tömegeivel lehet végrehajtani a légielő támogatása mellett. Ez a módszer kapta a mélységben végrehajtott hadművelet nevet.

A szerző végigtekinti az elmélet kialakításával kapcsolatos vitákat, ismer-

teti az egyes nézeteket. A már kikristályosodott elmélet szerint a mélységi hadművelet több szakaszt foglal magába: a) a taktikai védelem áttörése, b) a taktikai siker átfejlesztése hadműveletibe, c) a hadműveleti siker kifejlesztése a hadművelet tárgyául választott ellenséges csoportosítás teljes megsemmisítéséig. A cikk befejező részében a szerző még röviden áttekinti a védelem elméleti kérdéseinek fejlődését ebben az időben, és a szovjet elméletet összeveti a német szakemberek eredményeivel, rámutatva a kezdeti ilyen irányú elméleti tevékenység később megmutatkozott hibáira.

K. KAZAKOV: „A tüzérségi támadás tökéletesítése” (11. sz. 33—39. o.). A háború előtti harcszabályzatok szerint a támadó harc és hadművelet tüzérségi biztosítása két szakaszból állt: a támadás tüzérségi előkészítéséből, valamint a támadás és a védelem mélységében folyó harc tüzérségi támogatásából. Az előkészítés egy-két óráig tartott. Megerősített védelem esetében ezt megelőzte a védelmi objektumok egy vagy több óráig tartó megsemmisítése.

A háború kezdetén igyekeztek egyformán támogatni a támadást az egész vonalon, nem összpontosították a tüzérséget.

A tüzérség új módszerű felhasználásának kialakításában nagy szerepet játszott a Hadügyi Népbizottság 1941. október 25-i 0416. sz. parancsa és különösen a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 1942. január 10-i 03. sz. direktívája. A Főhadiszállás parancsa szerint a tüzérségi előkészítés gyakorlatáról át kellett térni a tüzérségi támadásra. Ez a következőket jelentette: 1. a tüzérség nem korlátozódhat a támadás előtti egy-két órás tevékenységre, hanem a gyalogsággal együtt kell

támadnia, kis szünetekkel folytatni kell a tüzet az egész támadás folyamán, amíg át nem törik az ellenség védelmét egész szélességében, 2. a gyalogságnak nem a tüzerségi tűz beszüntetése után kell támadnia, hanem a tüzerségi támadásával egy időben, 3. a tüzerségnek nem elszórtan kell tevékenykednie, hanem összpontosítva a hadsereg, front csapásmérő csoportjának körzetében, és csakis ebben a körzetben, mert enélkül a feltétel nélkül elképzelhetetlen a tüzerségi támadás.

A későbbi támadó harcokban kialakult a tüzerségi támadás gyakorlata, és az 1942 októberében megjelent „A gyalogság harcszabályzata” már pontosan meghatározza a tüzerségi támadás lényegét, szakaszait, a tüzerség feladatait, a megoldás módjait. A tüzerségi támadás az ellenség védelmének leküzdését, a gyalogság és a harckocsik összpontosított, hatékony tűzzel való támogatását jelentette a támadás egész folyamán. A tüzerségi támadás három szakaszra oszlott: a támadás tüzerségi előkészítése; a támadás tüzerségi támogatása; a gyalogság és a harckocsik tevékenységének biztosítása a védelem mélységében.

A továbbiakban a szerző a háború különböző szakaszainak sok konkrét példáján elemzi, milyen fokot ért el a tüzerség összpontosítása a csapásmérő alakulatoknál az arcvonal más helyeihez viszonyítva, hogyan alakultak a támogatás formái, hogyan csiszolódtak, tökéletesedtek a támadás módszerei.

Ebből a témakörből megemlíthjük még V. MARAMZIN: „A stratégiai védelmi hadműveletek tapasztalatai a Nagy Honvédó Háborúban” c. cikkét (10. sz. 21—32. o.).

A hadtörténeti jellegű tanulmányok közé tartozik N. KOMAROV: „A Szovjetunió gazdasága a háború alatt és a hamisítók koholmányai” c. írása (12. sz. 31—39. o.).

A szerző L. Schapiroval, az „Army Quarterly” cikkírójával, E. Ziemkevel és más történészekkel vitázik, akik azt állítják, hogy a Szovjetunió gazdaságilag és katonailag teljesen felkészületlenül, elmaradott szinten állt a háború kezdetén, az első területi veszteségek után katasztrofális helyzetbe került és csak a lend-lease keretében érkezett segítség mentette meg a gazdasági és politikai összeomlástól. Komarov ismerteti az ötvenes tervek folyamán elért eredményeket és a katonai

potenciál megteremtésének főbb adatait. Ismerteti az ipar áttelepítését, a veszélyeztetett területek evakuálását, az egész gazdaság háborús termelésre való átállítását, ami 1942-ben befejeződött. Ezt az is bizonyítja, hogy míg 1941-ben kb. 12 ezer repülőgépet, 6,5 ezer harckocsit, 61,1 ezer löveget és aknavetőt állítottak elő, addig 1942-ben 21,5 ezer repülőgépet, 24,5 ezer harckocsit, 285,9 ezer löveget és aknavetőt gyártottak.

A Nagy Honvédó Háború alatt a hazai ipar több mint 108 ezer repülőgépet, 95 ezer harckocsit és rohamlöveget, csaknem 348 ezer aknavetőt és 188 ezer löveget adott a hadseregnek. A megszállt országokat is kirabló Németország csak kb. 78 ezer repülőgépet, 53 ezer páncélost és rohamlöveget, 68 ezer aknavetőt, 102 ezer löveget állított elő.

Bár a szállítások komoly segítséget jelentettek, éppen a legnehezebb időkben, 1941. július 1-től 1943. június 30-ig a Szovjetunió alig valamivel több mint 3 ezer repülőgépet és 2400 harckocsit kapott. Ezalatt a hazai ipar több mint 50 ezer repülőgépet és kb. 40 ezer harckocsit állított elő. Az említett időszak alatt az amerikai szállítások a hadiipar termelésének 6%-át tették ki. A szövetségesek által szállított stratégiai nyersanyag, technika és fegyverzet az egész háború alatt a szovjet termeléshez viszonyítva a tüzerségi lövegek terén kevesebb, mint 2%, a repülőgépek terén 12%, a harckocsik terén 10% volt. Az egész háború időszakára számítva a szállítások nem haladják meg a szovjet katonai termelés 4%-át. Ez komoly segítség volt, de a segítség kizárólagos mentő szerepéről beszélni durva történelemhamosítás.

A hadtörténeti tanulmányok közül megemlíthjük még A. BRJUHANOV: „A partizánoknak az ellenség kommunikációs vonala ellen irányuló katonai cselekményei” c. cikkét. (11. sz. 78—83. o.)

A stratégiai jellegű partizánmozgalom sokoldalú tevékenysége közül az egyik legfontosabb és leghatékonyabb terület az ellenség kommunikációs vonalainak állandó rombolása volt, ami nagy nehézségeket okozott a harcoló csapatok ellátásában és időnként jelentős fegyveres erőket is lekötött. Ez a tevékenység úgyszólván rögtön a német támadás után kezdődött meg, és a háború végéig egyre nagyobb mérete-

ket öltött. A szerző által felsorolt sok adat közül csak néhányat említünk meg. Már 1941—42 telén a Kalinyini, Szmolenszki, Moszkvai, Tulai, Oreli és Kurszki terület partizánjai nem teljes adatok szerint kb. 300 hidat robbantottak fel, köztük 20 vasúti hidat, több száz gépkocsit és több ezer fogatolt járművet semmisítettek meg.

Később fejlődtek a módszerek, egyes bonyolultabb feladatok végrehajtására több partizáncsoportot is összehoztak. Sztálingrád után még inkább fellendült a mozgalom. Míg pl. Belorussziában 1942-ben 70 ezer ember lépett a partizánok sorai közé, 1943-ban már több mint 200 ezer. A kurszki csata idején hajtották végre az ún. „sínháború” hadműveletet, amelynek a fő területe a Leningrádi, Kalinyini, Oreli terület, Belorusszia és Ukrajna északi része volt. A hadművelet folyamán júliustól szeptember 15-ig kb. 215 ezer robbantást hajtottak végre és rengeteg szállítmányt kisiklaltak. Ennek eredményeként 30—40%-kal csökkent a vasutak áteresztőképessége.

A háború folyamán a partizánok kisiklaltak több mint 20 ezer vasúti szerelvényt és 50 páncélvonatot. Felrobbantottak és használhatatlanná tettek 10 ezer mozdonyt, 110 ezer vagon és tartálykocsit, 12 ezer vasúti és közúti hidat, felgyújtottak több mint 65 ezer gépkocsit, szétromboltak több mint 17 ezer km távíró-telefonvonalat, megsemmisítettek 2300 harckocsit és páncélos járművet, lelőttek vagy a repülőtereken elpusztítottak több mint 1100 repülőgépet, megsemmisítettek, megsebesítettek vagy foglyul ejtettek több mint 1,5 millió ellenséges katonát. (*Lengyel István*).

HISTORIE A VOJENSTVI (Csehszlovákia), 1970. 4—5. sz. — *Kazimierz KACZMAREK*: „A 2. Lengyel Hadsereg részvétele Csehszlovákia felszabadításában” (562—603. o.). A második világháborúban mintegy kétmillió lengyel harcolt fegyverrel a kézben. A háborús akciókban a szövetségesek között a negyedik helyet foglalták el. A lengyel hadsereg volt az egyetlen, amely a szovjet hadsereg oldalán részt vett a hitleri Németország fővárosának elfoglalásában. A berlini hadművelet kezdetén a 2. Lengyel hadsereg 90 ezer főt, 500 harckocsit és rohamlöveget, 1600 löveget és aknavetőt számlált. A prágai felkelés kirobbanásakor az 1. Ukrán

Front állományában harcolt és itt kapott feladatot a prágai hadműveletben való részvételre: támadjon 36 km széles sávban, napi 10 km-es átlagos ütemben, az 5. gárdahadsereggel együttműködve érje el a Labe folyót és akadályozza meg a német „Közép” hadseregcsoport egységeinek visszavonulását nyugatra — ezzel segítse elő a prágai felkelés sikerét. A lengyel katonákat az a tudat lelkesítette, hogy a hitleri hadigépezet utolsó ellenállási fészke kell megsemmisíteniük és ezzel közelebb hozhatják a háború győzelmes befejezését. A prágai hadműveletben május 7—11. között harcoltak a lengyel egységek és gyors, lendületes tevékenységükkel teljesítették a megszabott feladatokat. A szembenálló ellenséges csoportosítás 580 katonát, 13 harckocsit, 12 löveget, 16 aknavetőt és 45 gépjárművet veszített, 3086 tiszt és katona került fogságba. A 2. Lengyel Hadsereg a győzelemért komoly árat fizetett: halottainak száma 300 főre, sebesültjeinek száma pedig 900 főre tehető. Csehszlovákia felszabadításában való részvételükkel hozzájárultak a két nép hagyományos barátságának és együttműködésének elmélyítéséhez.

I. G. ZIBEROV: „Hadjárat a prágai felkelés megsegítésére” (544—561. o.). A szovjet csapatok a prágai hadművelet keretében hajtották végre a Nagy Honvédó Háború egyik leggyorsabb hadjáratát azzal a céllal, hogy csapást mérjenek az ellenségre Prága térségében, s ezáltal a lehető leggyorsabban segítséget nyújtsanak a prágai felkeléshez. Ziberov, a cikk szerzője május 7-én kapott parancsot a 3. gárda harckocsihadsereg állományában egy hadsereg gyorscsoport megalakítására — 16. rohamlöveg dandár, 69. gépesített dandár, 50. önálló motorkerékpáros ezred —, azzal az utasítással, hogy a prágai felkelés sikerét csakis az azonnali előretörés és a késedelem nélküli csapás biztosíthatja, anélkül, hogy a gyorscsoport az ellenséges ellenállási csomópontokkal útközben felvenné a harcot. A támadás megindításának pillanatában az ellenség még eredményesen hátráltatta az 1. Ukrán Front csapatainak előnyomulását, így a feladat végrehajtása érdekében a gyorscsoport a hézagokat kihasználva előretört a hadműveleti mélységbe. Május 8-án — a prágai hadjárat legjelentősebb napján — a szovjet harckocsizók felszaba-

dították a terezini koncentrációs tábor sok tízezer különböző nemzetiségű foglyát. Állandó és nyugtalanító kérdés volt: vajon képes lesz-e a gyorscsoport időben elérni a fővárost, ugyanakkor, amikor a németek ellenállása nem gyöngült, s egyik akadály a másik után állta útjukat; mozgó gépkocsioszlopok, megerősített támpontok stb. Véleményeltérés alakult ki a vezetésnél: tovább támadni vagy bevárni a főerőket? Csakhogy az utóbbi esetben elcsúszhat a felkelés. Lenin azt tanította, hogy inkább áldozd fel életedet, de elvtársadat ne hagyd cserben! Ez az érv győzött, s az 53. harcokocsiezred katonái, a felkelők segítségével 9-én reggel 4 órakor behatoltak a fővárosba. — A szerző negyedszázad elteltével szívesen emlékezik a lakosság felszabadult örömére, a baráti fogadtatásra, a felkelés résztvevőivel és annak vezetőjével — Eugen Erbbanál — való felejtéhetetlen találkozásra. Meggyőződését fejezi ki, hogy e történelmi napok emléke továbbra is a két nép közötti megbonthatatlan barátság forrása marad.

I. G. ZUCENKO: „A szovjet és csehszlovák katonák és partizánok együttműködése a Szlovák Nemzeti Felkelés időszakában” (604—613. o.). A Szovjetunió jelentős anyagi segítséget nyújtott a csehszlovák felszabadító mozgalomnak. A Szlovák Nemzeti Felkelés kezdetekor az 1. Ukrán Front Haditanácsa mellett működő Ukrajnai Partizánterületi Törzs 17 tonna különböző lőszerrel és felszereléssel bocsátott a szlovákiai partizánosztagok rendelkezésére. Eleinte ejtőernyővel dobták le a málhákat, majd a Tri DUBY-i repülőteret elfoglalása után szállítórepülőgépek is leszállhattak Szlovákia területén. 1944. szeptember 5-től a megnövekedett feladatok ellátásába a szovjet távolsági repülőerő is bekapcsolódott, s a csehszlovák antifasisztákat rendszeresen ellátták fegyverrel, lőszerrel, gyógyszerrel stb. Az ellenség egyre nagyobb erőket alkalmazott a Kelet-Kárpát hadműveletben, ezért a Főhadiszállás elrendelte az 1. csehszlovák vadászpilótaezred áttelepülését Szlovákia területére (szeptember 17.). Addigra az ugyancsak légi úton átdobott 2. csehszlovák ejtőernyős dandár is megkezdte működését. A szovjet kormány ezen túlmenően más jellegű segítséget is nyújtott, például partizánszervezeteket küldött, sőt kisebb

partizánosztagok is harcoltak a szlovák partizánokkal együtt. 1944 őszén a felszabadító mozgalom a kommunisták vezetésével a legszélesebb néprétegeket fogta át, szeptember végén már mintegy 8000 partizán harcolt Szlovákia területén, s 15 000 négyzetkilométer területet foglaltak el. A Csapajev-partizándandár egymaga 2000 főre nőtt, miután több helyőrség szlovák katonái is csatlakoztak hozzá. A kárpát—duklai hadművelet és a Szlovák Nemzeti Felkelés elválaszthatatlan egységet alkotott. A szovjet csapatoknak a felkelés megsegítésére irányuló hadműveletei a baráti együttműködés kimagasló példái voltak. A közös harcok Harkovnál kezdődtek, Ukrajnában, a Kárpátokban folytatódtak és tartottak egész Csehszlovákia területén — Prágáig, ezekben több mint 140 000 szovjet katona áldozta életét Csehszlovákia szocialista jövőjéért.

— Érdekes adatokat közöl még *Stanislav BIMAN*: „A-Fall” (614—629. o.) című tanulmánya a német fasiszták 1944. évi tisztogatási tervéről a Cseh-Morva Protektorátusban és *Ota HOLUB*: „A csehszlovák fegyveres erők veszteségei 1938—39-ben” (630—645. o.), Csehszlovákiának a németek, magyarok és lengyelek által történt megszállása során. (*Nádor Tibor*)

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK (Jugoszlávia), 1970. 2. sz. — *Branko FORLIC*: „A fasiszmus felett aratott győzelem 25. évfordulóján” (7—34. o.). A szerző a második világháború legfontosabb politikai és hadászati kérdéseivel foglalkozik. Nyomatékosan kihangsúlyozza a jugoszláv nép felszabadító harcának jelentőségét. A tanulmány befejező részében nagy számú, eddig részben ismeretlen adattal támasztja alá fejtegetéseit. Adatai szerint pl. Jugoszlávia 1,7 millió embert veszített a harcok és a fasiszta megszállás következtében.

Savo SKOKO: „Lenin a Balkán-háborúk és az első világháború jellegéről” (37—66. o.). Lenin több írásában aláhúzta azt a tényt, hogy valamilyen háborút konkrétan a gazdasági, társadalmi, politikai és katonai körülményekből kiindulva kell vizsgálnunk. E módszert alkoftóan alkalmazta a Balkán és az első világháború megítélésében is. Megállapítja, hogy a balkáni népek háborúja a török elnyomás

ellen haladó volt, noha az egyes uralgó osztályok hódító célokkal kapcsolódtak be a háborúba. E körülmény, főleg a második Balkán háború keletkezését és lefolyását magyarázta. Az a tény, hogy a balkáni népek fő problémái nem belső forradalom, hanem háborúk útján rendeződtek, döntően kihatott e népek további fejlődésére. Az első világháború jellegének elemzése során mindenekelőtt a munkásosztály és a háború viszonyának tisztázása fontos számunkra. Lenin hangsúlyozza, hogy a háború mindkét részről igazságtalan volt, célja a világ újrafelosztása és egyes területek meghódítása, illetve megtartása volt. Kiemeli, hogy eme általános megállapítása Szerbiát nem érinti, mivel Szerbia igazságos háborút viselt Ausztria ellen. A továbbiakban Lenin és a II. Internacionálé vezetőinek ellentétét vizsgálja a szerző. Lezögezi, hogy szemben a szociáldemokrácia nacionalista vezetőivel, Lenin harcolt az imperialista háborúk ellen, de egyszersmind azt is felismerte: milyen lehetőségeket nyújt a háború a forradalmi munkásmozgalom számára.

Vojmir KLJAKOVIĆ: „Nagy-Britannia, a Szovjetunió és a jugoszláv felkelés 1941-ben” (69—101. o.). A jugoszláv nép felszabadító háborúja világszerte élénk feltűnést keltett. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a felkelők két egymással is szembenálló csoportra oszlanak, a partizánokra és a csetnikre. A nyugati kormányok ez utóbbiakat támogatták, mivel ezek a londoni emigráns kormány, tehát a törvényes jugoszláv kormány irányítása alatt harcoltak. Ezért 1941 szeptemberében angol tiszti küldöttség kereste fel Mihailović táborát. Erre az időre már Mihailović is felismerte, hogy a felszabadító mozgalom irányítása mindjobban a partizánok kezébe kerül. Ezért szeptember 2-án meglepő támadást intézett a partizánok ellen, de vereséget szenvedett, s hogy a pusztulástól megmentse a csetnikmozgalmat, a németek segítségét kérte. Időközben az angol és a londoni jugoszláv kormány azzal a kéréssel fordult a szovjet kormányhoz: vegye rá a partizánokat arra, hogy ismerjék el Mihailović vezető szerepét. November 20-án a csetnikek és a partizánok ideiglenes megegyezésre jutottak, amit London tévesen úgy értelmezett, hogy a partizánok alávetették magukat Mihailovićnak. A német támadás újabb fordulatot okozott.

Mind a partizánok, mind a csetnikek visszavonulásra kényszerültek. Mihailović azzal próbált helyzetét javítani, hogy december 3-án újból megtámadta a partizánokat. A szakítás ettől kezdve véglegessé vált a partizánok és a csetnikek között.

Petar VIŠNJIĆ: „Német támadás 1944 nyarán a dalmáciai felszabadított területek ellen” (105—165. o.). A német támadás 1944 júliusában indult, amelynek az volt a célja, hogy elvágja és megsemmisítse a dalmáciai partizán-erőket, a 21., 24. és 25. szerb hadosztályokat. A harcokban a németek oldalán a csetnikek is részt vettek. Az első csapat a 24. hadosztályt érte, a csapatok zömének azonban sikerült visszavonulni a Toplica folyó jobb partjára. A németek július 19-én újból támadtak és bekerítették a partizánok fő erőit. A Jugoszláv Néphadsereg azonban Crna Gorából ellentámadást indított és felszabadította a körüzárt alakulatokat.

Mladen COLIĆ: „Az önálló Horvátország területi milíciája” (169—227. o.). A rendkívül gazdagon dokumentált, számos eddig ismeretlen adatot tartalmazó tanulmány átfogó képet ad a horvát uszta állam hadseregéről. Horvátország 101 000 négyzetkilométer területet foglalt magában kb. 6 millió lakossal. A terület mintegy fele közvetlen német és olasz megszállás alatt állt. A megszállók létszámát 12 000 német és 80 000 olasz katonára lehet becsülni. A horvát milicista alakulatok az ún. domobranok szervezése német utasításra történt: a cél a partizánok elensúlyozása volt. A domobrán alakulatokat helyileg szervezték eleinte önkéntesekből, majd később, amikor a szervezés kudarcot vallott, kényszerrel toborozták a katonákat. A tisztikar egy része egykori osztrák tisztekből állt, a felszerelést zsákmányolt jugoszláv hadianyagból egészítették ki. A szervezés viszonylag gyors ütemben folyt, nem egészen 1 hónap alatt kb. 40 000 emberre növekedett a domobrán milícia.

A színvonalas folyóiratszámot könyvismertetések, valamint a folyamatosan közlésre kerülő 1960—1965. évi jugoszláv történeti irodalom és az 1962—1967. években külföldön megjelent második világháború történetével foglalkozó cikkek, tanulmányok és könyvek bibliográfiája egészíti ki. (*Viniczai István*)